

Підготовка гетьманом Павлом Скоропадським у 1926-1931 рр. підґрунтя до започаткування політичних стосунків з королівством Великобританії

Аналізуючи джерела, автор встановлює, що дипломатичні стосунки гетьмана з Англійською монархією, на основі його попередніх домовленостей з німецькими військовими і політиками, були започатковані у 1926-1931 роках. В контексті домовленостей гетьмана з провідними політичними і військовими чинниками Веймарської республіки – генерал-лейтенантом Гренером, військовим міністром Геслером та підполковником Шнеєром вимальовувалась і фігура посла гетьмана до Великобританії – Володимира Коростовця. Останній у період з 1926 по 1928 роки готувався до цієї ролі на теренах Німеччини, а в 1930/1931 роках вирушив до Великобританії для розгортання своєї роботи.

Ключові слова: Павло Скоропадський, Володимир Коростовець, українсько-британські політичні відносини.

Написанням цієї статті автор ставить завдання знайти відповідь на два питання: 1. Якими були витоки започаткування гетьманом П.Скоропадським англійської перспективи в контексті власної еміграційної політики? 2. Як відбувався підбір кандидатури на посла гетьмана у Великобританії, котрий був би спроможний виконати цілу низку спеціальних завдань і представляти саме гетьманську, а не якусь інакшу, нетрадиційну Україну?

Однією з причин повернення Павла Скоропадського у велику політику, яке було активізоване німцями, були рішення Версальського конгресу щодо України і позиція, яку займав тодішній прем'єр-міністр Великобританії Девід Ллойд-Джордж (1916-1922). Як відомо, Ллойд-Джордж був проти посилки британських солдатів до Росії, окрім тих її районів, які Англія збиралась відторгнути і перетворити на свої протекторати. Україна, як вічна частина Росії, в англійському політичному баченні, до таких районів не належала [1].

Окрім того, Ллойд-Джорджа, як справжнього ліберала, не дивували революції у континентальних країнах, де вимогам народу протистояли реакційні уряди, а у підсумку на хвилі виправданого невдоволення опинялися екстремісти [2]. Він своє власне завдання як політика убачав у тому, аби вчасно загасити подібне незадоволення у Великобританії, в першу чергу поступками робітничому класові. «Я борюся з більшовизмом не силою, – підкреслював

прем'єр, – а за допомогою задоволення законних вимог, котрі можуть його породити. Дякувати Богові, англійські капіталісти налякані. Це робить їх розумними» [3].

Натомість бачення гетьмана Павла Скоропадського було обмежене двома факторами: тодішнім непевним визначенням свого власного місця, власних завдань і можливостей у міжнародній політиці, і обмеженими можливостями української гетьманської еміграції, яка на той час представляла лише праве крило еміграційного українського суспільства. Слід зазначити, що в процесі розгортання інтенсивних політичних стосунків з двома діючими монархіями (Великобританією та Японією – В.П.), бачення гетьманом не лише можливостей очолюваного ним руху, а насамперед, свого місця, і усвідомлення власних завдань, суттєво видозмінилось у відповідну як українським, так і міжнародним монархічним традиціям та розумінням, сторону [4].

Дізнавшись, через добре поінформовані німецькі військові та розвідувальні кола, з якими Павло Скоропадський продовжував підтримувати стосунки і в еміграції, про загальну антибільшовицьку стратегію англійської монархії, яка вже виразно вимальовувалась на перспективу, 19 липня 1926 р. Павло Скоропадський здійснив перші кроки для налагодження майбутніх стосунків з Великобританією. Зустрівшись у цей день з підполковником рейхсверу фон Шлесером та військовим міністром Веймарської республіки Геслером, колишній гетьман

виніс враження про позитивне ставлення обох діячів до офіційного залучення до широкої допомоги гетьманському рухові третьої сторони (Англії. – *В.П.*), і про отримання ним німецького карт-бланшу на практичні дії в усіх напрямках, необхідних для розгортання цієї перспективи [5].

Найбільш імовірно, що зустрівся П.Скоропадський з обома діючими політиками за рекомендацією свого товариша, генерал-лейтенанта артилерії кайзерівського вермахту і генерал-квартимейстера німецьких окупаційних військ в Україні у 1918 р. Вільгельма Гренера (1867-1939), який був шефом Генерального штабу німецьких військ, котрі в 1918 р. перебували в Україні. Гренер всіляко сприяв гетьманському перевороту, а в 1926 р. став одним з засновників Українського Наукового Інституту в Берліні та першим головою його кураторії. За посередництво Гренера при зустрічі гетьмана з обома німецькими військовими та політиками свідчить зроблений гетьманом у щоденнику 17 травня 1928 р. запис: «Гренер зрозумів, що потрібно Німеччині робити *Rückversicherung* (повернення страхового забезпечення – *В.П.*) з Україною» [6].

Зустріч з фон Шлеєром та Геслером Павло Скоропадський розцінив не лише як відкриття англійського напрямку для відповідної політики гетьманців, але і як керівництво до дії. У щоденнику вже на наступний день після цієї зустрічі Скоропадський записав з цього приводу наступні міркування: «Англія зближується з Польщею. Думаю, що мета Англії – підготувати виступ у тій чи іншій мірі проти більшовиків. Тепер потрібно напружити усі зусилля та увійти в угоду з Англією» [7].

Першими кроками, які здійснив Павло Скоропадський для виконання поставленої німцями, і, що найголовніше, усвідомленої ним на рівні власного імперативу до дій (що далеко не завжди у обох сторін збігалось. – *В.П.*) задачі, було проведення перемовин з своїми двома колишніми дипломатами – Іваном Коростовцем та Дмитром Дорошенком. Таємного радника Івана Коростовця (1862-1932), колишнього надзвичайного і повноважного посла Російської імперії у Пекіні та канцлера-посланника у Порт-Артурі та Тегерані, Скоропадський надзвичайно цінував і називав «досвідченим дипломатом» [8].

За існування Української держави в жовтні 1918 р. Іван Коростовець був посланий Скоро-

падським на переговори з представниками Антанти в Ясси, і був затверджений головою проектованої спеціальної місії від гетьмана до Великобританії та США, і, після її виконання, послом в одній з цих країн, проте, як і інший еventуальний посол до Польщі (О.Карпінський. – *В.П.*) в зв'язку з поваленням гетьманату не встиг виїхати [9].

Коростовець мав не лише широкі міжнародні зв'язки, був знайомий і зустрічався на Україні з П.Н. Мілюковим, послом Росії до США бароном Р.Р. Розеном, міністром та майбутнім головою уряду барона Врангеля в Криму О.В. Кривошеїним, та іншими політиками, але і в еміграції, проживаючи у Берліні, підтримував близькі стосунки з гетьманом. Він завжди, як і ряд інших осіб, серед яких директори Українського Наукового Інституту в Берліні Іван Мірчук та Дмитро Дорошенко, зять П.Скоропадського, чоловік його доньки Єлизавети Василь Кужім [10], та інші, регулярно був присутній у будинку Скоропадських у Ваннзеє на так званих великих прийомах, які родина Скоропадських давала двічі-тричі на рік [11]. Саме з Коростовцем, як відзначає гетьман, він став обговорювати, «як написати меморандум англійцям» [12].

Другою особою, яку долучив гетьман для виконання задачі, став колишній міністр іноземних справ гетьманської держави Дмитро Дорошенко (1882-1951). «Дорошенко, – як відзначає гетьман, – приніс самостійно ним написаний меморандум для англійців, теж є хороші місця (з цього можна зробити висновок, що Іван Коростовець теж склав меморандум для Англії – *В.П.*), особливо історичні, але в цілому так само не те, що потрібно. Доведеться все переписувати не поспішаючи, знову» [13].

Вже через тиждень після зустрічі з підполковником фон Шлеєром і міністром Геслером, Павло Скоропадський відзначив у своєму щоденнику про нагальну потребу мати до свого розпорядження також фахівців, які могли б налагодити зв'язок німців з англійцями, і водночас підкріпив цю думку міркуванням, що фахові дипломати не в стані замінити таких людей [14]. «На даний момент, – писав гетьман, – я нікого рішуче не маю, хто міг би мені допомогти для проведення питання зв'язку з Німцями і Англійцями. Як бути? Мене це дуже пригнічує» [15].

Важкість проблеми залучення Англії до сфери власної міжнародної політики П.Скоропадський підкріпив також міркуванням матема-

тичного штибу «... можливо вирішувати задачу з одним, двома і багатьма невідомими, але вирішувати з однією лише відомою величиною (позитивне ставлення до гетьманського руху і його перспектив німецької сторони – *В.П.*), вважаю кумедним, але не таким, що в стані досягти мети. Нині можна лише готуватися у тому розумінні, що, по-перше, пильно відстежувати ті події, які відбуваються в Україні, а також детально вивчати Радянський лад і інші законодавства, особливо англійське, як таке, що нам, звичайно з великим корегуванням, найбільше підходить» [16].

Вже через два роки (21 травня 1928 р), в контексті виконання задачі пошуку спеціаліста-дипломата з прицілом саме на Великобританію, Скоропадський вперше зустрівся у Ваннзеє з Володимиром Костянтиновичем Коростовцем (1888-1953), кандидатуру якого порекомендував, найбільш імовірно, Іван Коростовець, який доводився Володимир Коростовцю рідним дядьком [17]. Сам Коростовець в липні 1941 р. подав про себе (імовірно складаючи резюме для свого респондента у Британії професора Сетон-Ватсона. – *В.П.*) наступну інформацію: «Я є українцем і за часів царя та Тимчасового уряду займав посаду в Міністерстві закордонних справ (європейському департаменті), а до цього чимало подорожував, інтенсивно вивчаючи різні країни та народи. Коли більшовики захопили владу, майже всю мою сім'ю розстріляли і я ледве втік до Польщі. Більшовики змогли відібрати у мене все, за винятком моїх знань та освіти, які я здобув завдяки моїй видатній матері. Я почав працювати, читати лекції, писати статті і книги. Ці статті і книжки виходили друком у Німеччині (до Гітлера), Франції, Англії, США. Чимало моїх статей побачили світ також у голландській та сербській пресі. Темою моїх студій і творів стали європейські справи і, головним чином, справи моєї Батьківщини – України. Книга спогадів «Посів і жнива» була дуже добре сприйнята серйозною британською пресою. Згодом з'явилися інші книжки. Я виступав з лекціями по всій країні (Великобританії. – *В.П.*), переважно в консервативних і юніоністських спілках, у коледжі Бонар Лоу в Ешріджі та його відділеннях; у таких політичних клубах, як клуб 1900, клуб 1912 консервативної спілки Лондонського Сіті. Деякі з моїх статей були опубліковані у щомісячнику «The Contemporary Review». Я також виступав у Королівському інституті

міжнародних справ (дуже давно) і в Королівському товаристві Центральної Азії» [18].

Перше враження від зустрічі з В. Коростовцем, яка відбулась в травні 1928 р., як записав гетьман в своєму нотатнику, було не вельми позитивним: «Удає з себе ліберала, але насправді завзятий кріпосник» [19]. Дворічна затримка з визначенням певного кандидата на представництво інтересів водночас і гетьмана, і німців була, на нашу думку, пов'язана з рядом обставин.

По-перше, гетьман і німці мали в запасі три певних роки (до червня 1929 р). Саме до цього часу у Великобританії гарантовано (до виборів у червні 1929 р), правив лояльний до Німеччини і протегованого нею гетьманського руху антибільшовицький уряд прем'єр-міністра Стенлі Балдвіна. Оскільки жодна сторона не мала гарантій на перемогу саме консерваторів на чолі з Балдвіном втретє, слід було навіть у випадку поразки останнього і перемоги антилояльних до німців, вже не кажучи про гетьмана, лейбористів (саме так і сталося, оскільки на виборах 1929 р. переміг кандидат від лейбористів Джеймс Макдональд. – *В.П.*), надіслати у Лондон перевірену і підготовлену особу, яка би могла діяти на тривалу перспективу.

По-друге, до розгортання «британської географічної карти» не були готові ані сам гетьман, ані очолюваний ним рух. Потрібно було прозондувати підґрунтя для можливих дій на всіх напрямках організаційної діяльності, вивчити альтернативні кандидатури і позиції тощо. Тому в період з липня 1926 (прийняття рішення про «відкриття» Павлом Скоропадським Британії. – *В.П.*), по травень 1928 рр. (визначення і схвалення німцями та представлення гетьману на затвердження кандидатури саме В.Коростовця. – *В.П.*), гетьман не сидів «склавши руки», а займався, насамперед, справами гетьманського руху в плані його розгортання на всіх можливих напрямках. Все це здійснювалось, аби наповнити гетьманський рух реальним змістом не лише на території США і Канади, але і в межах низки європейських країн, і представити британцям не «ляльку» чи «пустунчика», а реальну силу [20].

По-третє, Коростовець став єдиним і безальтернативним кандидатом на посла гетьмана у Великобританії лише після вивчення і відкинення останнім шести інших кандидатур. Розглядалися люди з досвідом дипломатичної, або просто політичної служби, серед яких посол

Української Держави у Австро-Угорській монархії В. Липинський, голова дипломатичної місії ЗУНР у Великобританії С.Томашівський, організатор гетьманського руху в США та Канаді Осип Назарук, головний отаман американських і канадських «Січей» Степан Гринецький, засновник партії Хліборобів-Демократів на Полтавщині С.Шебет, а також князь Віктор Кочубей, котрий приєднався до гетьманського руху за власним бажанням вже у еміграції, оскільки його рідний брат – сотник імперської гвардійської козачої кавалерії Василь Кочубей служив за часів Української держави другим ад'ютантом гетьмана.

Кандидатури, які розглядалися, мали ряд характеристик, потрібних для виконання завдань саме у Великобританії. Липинський і Томашівський володіли дипломатичним досвідом; Шебет, Гринецький і Назарук – організаційним, а князь Віктор Кочубей мав певні зв'язки з аристократичними родинами Європи.

Тим не менше всі шість кандидатур відпали, оскільки, як записав гетьман в щоденнику, перший «повністю відірваний від життя, ніколи не творив організацію і ніколи жодного практичного кроку не довів до завершення» (В. Липинський); другий «склав зброю і готовий на співробітництво з поляками» (С. Томашівський); третій «чудова особистість, але організаційне нецтво» (С.Шебет); четвертий і п'ятий (О.Назарук і С.Гринецький) «не наші люди» (в очах Павла Скоропадського під не його людьми малися на увазі вихідці з австрійської Галичини. – В.П.) і, нарешті, шостий «талановитий, але не практик» (В.Кочубей) [21].

В.Коростовець, як показала його подальша бурхлива і різноманітна політико-дипломатична діяльність на усіх напрямках, всіма цими характеристиками, або, принаймні декількома з них, які були недоліком відкинутих кандидатур, володів. Разом з тим, Коростовець, на відміну від Липинського, Томашівського і Назарука, не мав в арсеналі не лише низки серйозних наукових праць в ділянках історії і політології, як перших два дипломати, але й навіть публіцистичних, як Назарук. Проте, на думку і німців, і Скоропадського, цей недолік, на відміну від особистісних характеристик відкинутих кандидатур, можна було якось усунути.

За період з першої зустрічі колишнього гетьмана з В.Коростовцем (21. 05. 1928 р), оперативно, за чотири місяці, а саме 14 вересня того ж

року, була підготовлена і видана брошура мемуарного штибу за авторством останнього про Польщу, у якій були підняті політичні проблеми України, і розглядалися європейські справи у польському міжнародному контексті. Концентрація на Польщі, як на міжнародній проблемі, котра мала слугувати візитною карткою для обіймання Коростовцем функції офіційного посла гетьмана у Великобританії, пояснювалась рядом причин.

По-перше, у Англії ще з літа 1920 р. у суспільстві існував розкол щодо планованої урядом участі Англії у війні з Радянською Росією на стороні Польщі. Робітничий рух організував проти цієї евентуальної участі в 1920 році широку протестну кампанію і домогся того, що, як писав У. Черчилль: «Будь - яка військова інтервенція була неможливою... Під тиском суспільної думки Ллойд - Джордж був змушений повідомити польський уряд, що британський уряд не в стані нічого здійснити проти Радянської Росії» [22]. Разом з тим і сам Ллойд - Джордж досить скептично оцінював перспективи військової інтервенції проти Росії і не вірив у перемогу білої армії.

По-друге, німецько-польські кордони 1920 років, на відміну від німецько-французьких, розглядалися у європейській політиці як «кордони другого порядку», тобто як такі, що не забезпечені гарантією непорушності. Пакт Локарно від 16 жовтня 1925 р. надавав німецькій дипломатії на чолі з міністром іноземних справ Німеччини Густавом Штресманном (1878-1929; міністр з 1923 р.) певні надії на перегляд польських кордонів.

По-третє, польсько-французький пакт забезпечення від 15 жовтня 1925 р. був сформульований неявно і не вказував на можливість французької воєнної допомоги у випадку повторення агресії з боку СРСР.

По-четверте, німецько-радянський пакт про нейтралітет від 24 квітня 1926 р., або так званий Берлінський пакт, залишав в контексті переговорів між Штресманном і наркомом Іноземних справ СРСР Георгієм Чечеріним (1872-1936) можливість спільного антипольського перегляду кордонів.

Нарешті, по-п'яте, з 1926 р. розпочалося таємне військово-співробітництво між Рейхсвером і РСЧА [23].

Саме тому правитель Польської держави маршал Юзеф Пілсудський (1867-1935) переводить

свого міністра іноземних справ, демократа Августа Залеського, котрий у Першу світову війну служив у Лондоні палким промотором польської незалежності, на тактичну лінію польської міжвоєнної політики. Вона, у баченні маршала, мала знаходитись у 1926-1931 рр. у рамках французького союзу. Найважливіші проблеми, особливо питання Східної Політики, яке поляки вважали стратегічною лінією, маршал зі своїми співробітниками Головка і Василевським вирішує розробляти лише у тріумвіраті, залишивши спеціаліста по Англії міністра Залеського обабіч основних проблем Польщі на перспективу [24].

На всіх цих проблемах нашвидкоруч, і, вірогідно, не без допомоги або свого дядька Івана Коростовця, або науковців нещодавно заснованого Українського Наукового Інституту в Берліні, зокрема професора Дмитра Дорошенка, зосередився Володимир Коростовець [25]. На користь цього твердження свідчать листи Дмитра Дорошенка до Вячеслава Липинського, де перший в своєму листі до ідеолога гетьманців від 27 січня 1925 р. пише наступне: «Тепер до мене доволі часто пише В.Коростовець (за порадою п. Г. – пана Гетьмана. – *В.П.*), я йому подаю матеріал для його статей, що він пише до англійських часописів. Іноді мушу доволі багато писати сам, коли нема друкованого матеріалу» [26].

Слід зазначити, що П.Скоропадський з приводу видання цієї книги майбутнього репрезентанта своїх інтересів у Великобританії, (яка мала зробити йому ім'я і послужити візитною карткою для входження, як фахівця, в елітні кола острівної монархії), відзначив 14 вересня 1928 р. про реакцію на випущену Коростовцем книгу про Польщу у щоденнику наступне: «Книга Коростовця про Польщу викликає роздратування поляків і захоплення німців» [27]. Тут же гетьман висловив і критичне зауваження – жаль з приводу того, що в книзі Коростовця був упущений розгляд єврейського питання, оскільки, на переконання Павла Скоропадського, треба було б ще і «обробити (належним чином представити у книзі. – *В.П.*) польських євреїв в українському дусі», і що це зробити було б дуже легко, бо останні «хоч і бояться українців, проте ненавидять поляків» [28].

Тут слід зазначити, що хоча кандидатура Коростовця як посланця до Великобританії і була вже визначена, проте справа з послом гетьмана, та, особливо, з його осідком у Лондоні на тривалу перспективу ще потребувала додаткових

узгоджень сторін, обміну думками, переїздів з Англії до Німеччини і навпаки, тощо, враховуючи всю традиційну складність проведення дипломатичної місії та політики для України саме у Британії [29]. Так, протягом 1930-1931 рр. Коростовець неодноразово, вірогідно, з метою розвідки своїх можливостей і позицій в Англії, приїздив з Німеччини до Англії і назад. З цього приводу 16 червня 1930 р. гетьман відзначив у щоденнику: «16 червня повернувся (ще повернувся із Англії до Німеччини. – *В.П.*) Коростовець, який запевнює, що він в Англії може бути нам корисним» [30].

Приїзд Коростовця був, найбільш імовірно (оскільки британська політика тоді вже залежала від США і звиряла з ними свою політичну стратегію на тривалу перспективу), приурочений до планованої гетьманом поїздки влітку 1930 року чільних представників гетьманського руху у складі двох осіб – Дмитра Дорошенка та Володимира Коростовця з Європи до США, аби підтримати гетьманський рух на американському континенті, який тоді набирав все більшої войовничості. Якщо в 1924-1925 рр. процес визнання січовими сотнями та округами гетьмана Скоропадського як голови української державної влади відбувався в атмосфері бурхливих обговорень не лише всередині «Січової організації», але й серед цілої української громадськості в Америці, і навіть ледве не доходило до скандалу чи бійки щодо дражливості, або й неприпустимості для українського вуха слів «монарх», «монархізм», та «ясновельможність» [31], справа в 1929-1930 рр. виглядала за океаном вже зовсім інакше.

Саме в ці роки (1929-1930) американські «Січі», як вже організації гетьманського спрямування, у складі 500 уніформованих січовиків, які представляли в основному сотні Чикагського, Клівлендського та Детройтського округів, провели літні військові збори і польові маневри з поділом на жовту і синю армії та використанням зброї, в тому числі рушниць, автоматів і гармат [32]. Польові маневри січовики використовували також для пропаганди своєї організації та її ідеологічних гетьманських засад перед українською та американською громадськістю.

Так, один з активних січових діячів, референт військових справ при Головній Централі, доктор І.Смук перед маневрами у Клівленді у своєму виступі підкреслив: «Наша гетьманська ідея єсть для всіх українців чиста і здорова, бо

вона єсть державна, вона єсть наша традиційна, вона єсть підвалиною; на таких ідейних основах, як наша, всі народи свої держави будували. Отож і ми мусимо держатися такого принципу, всюди випробуваного, всюди відомого і всюди шанованого» [33].

У гетьманському русі на час планованої відправки до США Коростовця та Дорошенка тоді стояло питання рубка щодо уніфікації назви гетьманських організацій, які діяли в різних країнах і які мали підпорядковуватись гетьманському центру. Зокрема, це питання обговорювалося на Першому З'їзді гетьманців, який проходив 19-21 липня 1930 р. у Берліні, і де була прийнята уніфікована назва, яка прямо вказувала на головну мету, завдання і ідеологічні засади усіх українських консерваторів-монархістів – Союз Гетьманців Державників (далі СГД. – *В.П.*) [34].

Проте справа поїздки обох гетьманських діячів до США із можливим виходом в її результаті на британські справи, для Володимира Коростовця у липні 1930 році не актуалізувалася. З приводу скасування поїздки гетьман у липні 1930 р. зазначив у своєму щоденнику: «29 липня. Дорошенко написав листа про відмову бути директором інституту, членом Управи і від поїздки (довго планованої разом з Коростовцем. – *В.П.*) до Америки» [35].

Відмова Дорошенка їхати була спричинена, на нашу думку, зміною його становища у самій Німеччині. Саме тоді (в 1930-1931 рр.) відбувалася зміна директора Українського Наукового Інституту в Берліні, спричинена конфліктом між науковими політиками. Конфлікт мав декілька причин, головними серед яких були політизація Українського Наукового інституту, організаційні зміни, фінансові труднощі, а також порушення особистого розуміння [36]. Тому у проміжку між 29 липня і 26 вересня 1930 р. Коростовець вирушив з Берліна не до США у супроводі Дорошенка, а знов до Лондона і один. Інформація про його прибуття до Лондона, яку повідомляє гетьман – наступна: «26 вересня (1930 р – *В.П.*). Коростовець написав з Лондона, що його «проповіді» про Гетьманську Україну зустрічають у столиці Великобританії співчуття більше від очікуваного. Написав йому листа з інструкціями» [37].

Цей лист з відповідними інструкціями гетьмана знаменує відправну точку для налагодженої співпраці між Гетьманською Управою у Берліні, уособленою особисто Павлом Скоропадським і посланцем останнього до Великоб-

ританії Володимиром Коростовцем. Вже 3 жовтня 1930 р. гетьман сповіщає про «великі переміни з Коростовцем, який «повідомив, що там (у Лондоні – *В.П.*) існують шанси утворити групу, що підтримує мене» [38].

Тут слід зазначити, що розгортати в Англії жваву політичну і пропагандистську діяльність для Коростовця, як представника гетьмана, було досить непросто, оскільки до Коростовця в Англії, як у країні Антанти, не перебувало послів гетьманського уряду, котрий з ворожими до країн Троїстого союзу державами дипломатичних стосунків, зрозуміло, встановити не спромігся. Хоча Українська Держава (квітень-грудень 1918 р) і намагалася встановити відносини з державами Антанти й нейтральними європейськими країнами, проте однобічна орієнтація на австро-німецький блок суттєво обмежувала можливості розвитку зовнішньополітичної служби гетьманату [39].

Слід зазначити, що навіть перед поваленням гетьманату, коли 6 листопада 1918 р. був прийнятий новий консульський закон, який вивів класифікацію та штатний розклад консульських установ, та поширив їх дислокацію на 22 країни та окремі регіони, Великобританія та чільні країни Антанти серед об'єктів дислокації дипломатичних гетьманських установ не перебували. При визначенні дислокації консульств перевага віддавалася державам Центрального блоку, Радянській Росії, нейтральним державам Європи [40].

Натомість в 1919-1921 рр. на теренах Англії працювали як дипломати представники УНР та ЗУНР, які поширювали або вороже налаштовану до гетьмана інформацію, або взагалі не брали його до уваги, як чинник, що зійшов зі шпальт історії. Ними були Арнольд Марголін (1877-1956), який працював у 1920-1921 рр. надзвичайним і повноважним послом УНР у Великобританії, і Ярослав Олесницький (1875-1933), який служив радником, а згодом головою дипломатичної місії ЗУНР у 1919-1921 роках [41].

Наступним кроком Коростовця, після обміну думками про конструктивну співпрацю між ним, як репрезентантом гетьмана, та певними британськими колами, зацікавленими у розгортанні співпраці, стала домовленість першого, як повідомляє гетьман, про друк біографії Павла Скоропадського на сторінках «White Hall Gazette» [42]. Гетьман відповів згодою розмістити біографію.

За період з 6 жовтня 1930 по 21 вересня 1931 р. Коростовець, принаймні, ще з пару разів відвідав Берлін для узгодження позицій і, нарешті, 21 вересня 1931 р. поїхав до Лондона на постійний побут, оскільки згодом про курсування посланця з однієї країни до іншої вже зазначається дуже рідко і з великими інтервалами між приїздами з Англії до Німеччини. За цей рік він 23 червня 1931 р. встиг з'їздити до Лондона на перемовини з британцями, а 29 червня цього ж року визначився з головним спільним завданням – «працювати над створенням, – як зазначає гетьман, – англо-українського об'єднання», «але чи вийде з цього що-небудь реальне – не знаю» [43].

Таким чином, кандидатура гетьманського представника в Англії, якому було би доручено розгорнути там гетьманський рух надати йому привабливість в очах британської еліти, і налагодити з нею тривалі політичні стосунки, з одного боку, і котрий би залишався у Великобританії представником водночас і гетьмана, і німців, з іншої сторони, була практично вирішена. Таким представником зі спеціальною місією та дорученнями став колишній імперський дипломат нижчого рангу і політичний емігрант у Веймарській республіці – Володимир Коростовець.

Висновки

Підготовчий етап до започаткування взаємовідносин гетьмана з представниками британських консервативних кіл був головним чином наповнений пошуком та обговоренням кандидатури на посла гетьмана до Англії, його підготовкою, а також з'ясуванням перших кроків, які мав би зробити цей посланець для налагодження контактів, і евентуальних труднощів, з якими йому, імовірно, доведеться стикнутися на шляху до започаткування співпраці.

Перспективу власних дипломатичних відносин з британцями гетьман почав розробляти з липня 1926 р. не без сприяння німецьких консервативних кіл. Ними стали підполковник рейхсверу фон Шлеєр, військовий міністр Веймарської республіки Геслер та давній товариш Павла Скоропадського, генерал-лейтенант артилерії кайзерівського вермахту і генерал-квартимейстер німецьких окупаційних військ в Україні у 1918 р. Вільгельм Гренер. Саме з їх допомогою Скоропадський визначився і з кандидатурою свого посланця до Великобританії, покликаного пропа-

гувати там гетьманську ідею і налагоджувати зв'язки між гетьманцями і британськими консервативними впливовими політиками.

Такою фігурою став колишній російський імперський дипломат нижчого рангу Володимир Коростовець, який, не без сприяння гетьмана і німців, вже у вересні 1928 р. став відповідати всім необхідним вимогам, котрі висувались усіма сторонами для посланця саме до Великобританії. Цими вимогами були: володіння мовою, досвід роботи за кордоном, надрукована власна книга чи брошура на існуючу проблематику в контексті інтересів Англії на міжнародній арені. Якщо двом вимогам Коростовець вповні відповідав відразу, то проблема відсутності у нього книги на задану проблематику з концентрацією на Польщі була швидко вирішена шляхом оперативної підготовленої і виданої за авторством Коростовця аналітичної брошури.

Вже сам факт, що «реставрація» британської політичної карти для колишніх кайзерівських генштабістів, а трохи згодом і колишнього гетьмана Української держави тривала шість років (1926-1932 рр.), а пошук кандидатури посла, яка би влаштовувала обох вищезазначених суб'єктів політики – два роки (1926-1928 рр.), свідчать, що і німці, і гетьманські кола, які знаходились в орбіті німецької політики, розглядали британську політику чи не як основну.

Інтеграція Володимира Коростовця на роль посла гетьмана у Великобританії проходила і певні тактичні етапи: 1. Неодноразове курсування з Берліна до Лондона і назад для уточнення усіх спірних і складних позицій між трьома сторонами: гетьман, німці, англійці; 2. Апробація кандидатури гетьмана як привабливої фігури для британських консервативних кіл в контексті ведення з ним спершу переговорів, а згодом і налагоджених стосунків; 3. Розгляд британської карти гетьманської політики у взаємозалежності з січковим гетьманським рухом на американському континенті, на який британці дуже зважали, як на напрямний вектор своєї політичної стратегії; 4. Залучення в якості дорадників найкращих дипломатичних кадрів з досвідом такої роботи, які були під рукою у гетьмана і проживали у Берліні: Івана Коростовця і Дмитра Дорошенка. Лише за допомогою цих чотирьох факторів, разом взятих, гетьман згодом спромігся налагодити співпрацю з британськими консерваторами у практичному плані на перспективу.

Джерела та література

1. Див.: Симоненко Р.Г. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України у 1919 р. – Київ: 1962. – С.126, 146-149.
2. Wrigley Ch. Lloyd George and the Challenge of Labour. The Post-War Coalition 1918-1922. New York 1990. – P. 15.
3. Ibid. P. 176.
4. Потульницький В.А. Шляхта і консервативна державна ідея в Україні в 19-20 століттях: проблеми історіографії та історіософії // Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 року. Наук. зб., присвяч. 80-й річниці проголош. Укр. Держ. 1918 р. (Ред. Г.Папакін). – Київ, 1998. – С. 66-79.
5. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. – Т. 1. I-B. – С.18
6. Там само. – С. 23.
7. Там само. – С. 17.
8. Скоропадський Павло. Спогади. кінець 1917-грудень 1918. (Гол. редактор Ярослав Пеленський). – Київ-Філадельфія, 1995. – С. 310.
9. Там само. – С. 301, 310-311, 372.
10. Кужім Василь (1887-1958) – державно-політичний та громадський діяч, учасник консервативно – гетьманського руху в еміграції. Юрист за освітою, довгий час жив на Кавказі, зокрема в Азербайджані, де служив у Баку радником міської управи. Консул та дипломат з особливими завданнями в Азербайджані в 1917-1921 рр. З 1921 р. в еміграції у Німеччині. В 1930 роках неодноразово обирався головою Української громади в Берліні.
11. Скоропадська Олена. Спогади мого дитинства. // Скоропадський Павло. Спогади. – С. 408.
12. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т. 1. I-B. – С. 18
13. Там само.
14. Там само. – С. 19.
15. Там само.
16. Там само. – С. 20.
17. Див.: Потульницький В., Сидорчук Т. Українські монархісти у Великобританії. (1927-1957) // Міжнародні зв'язки України. Міжвідомчий збірник наукових праць. Інститут історії України НАН України. – Київ, 2002. – Вип.11. – С. 98.
18. Library of the School of Slavonic and East European Studies (University of London). R.W.Seton-Watson papers. Correspondence re inter war Ukraine (1919-1934). Korostovetz to Seton-Watson, 13 July 1941. Взято з: Сирота Роман. З історії одного судового процесу або гетьманська справа у міжвоєнній Великій Британії // Україна модерна. – Львів, 2000. – Число 4-5. – С. 450.
19. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т. 1. I-B. – С. 25.
20. Потульницький В.А. Гетьманська еміграція у міжвоєнній Німеччині та Український Науковий Інститут в Берліні (1926-1945) // Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 року. Наук. зб., присвяч. 80-й річниці проголош. Укр. Держ. 1918 р. – К., 1998. – С. 101-105.
21. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т. 1. I-B. – С. 28-29.
22. Черчилль Уинстон. Мировой кризис. – М., 1931. – С.180–181.
23. Hans Roos. Geschichte der Polnischen Nation 1918-1985. Von der Staatsgründung im Ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart. Stuttgart 1986. S.128.
24. Ibid. S.129.
25. Про наукову і політичну діяльність Українського Наукового Інституту в Берліні (1926-1945) див.: Потульницький В.А. Історія української політології. (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці). К., 1992. – С. 35-42.
26. Вячеслав Липинський. Архів. Т. 6. Листи Дмитра Дорошенка до Вячеслава Липинського. Філадельфія, 1973. – С. 126.
27. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т.1. I-D. – С. 54.
28. Там само.
29. Потульницький В., Сидорчук Т. Українські монархісти у Великобританії. – С. 95-98.
30. Щоденник гетьмана... – Павла Скоропадського. Рукопис. Т.1. I-D. – С.174.
31. Див.: Сидорчук Т. М. Гетьманський рух у США та Канаді в міжвоєнний період як історико-політичне та світоглядне явище // Київська старовина. – 2001. – №. 6. – С. 114-115.
32. Сидорчук Т. М. Гетьманський рух в еміграції на території США та Канади // Київська старовина. – 2002. – №. 1. – С. 80.
33. Січ. 1929 р. 15 серпня. Взято із: Сидорчук Т. М. Гетьманський рух в еміграції на території США та Канади // Київська старовина. – 2002. – № 1. – С. 80.
34. Сидорчук Т. М. Гетьманський рух в еміграції на території США та Канади. // Київська старовина. – 2002. – №. 1. – С. 82.

35. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т.1. I-D. – С.177.

36. Див.: Бурім Д.В. Два «німецькі» періоди життя та діяльності професора Дмитра Дорошенка у його листуванні з Євгеном Бачинським // Загартована історією. Ювілейний збірник на пошану професора Миронець Н.І. – К., 2013. – С. 291. Див. ширше. Його ж: Два погляди на історію конфлікту в Українському Науковому Інституті в Берліні в 1930-1931 рр. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Інститут української археографії НАН України. 1997. – Т. 2. – С. 474-490.

37. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т.1. I-D. С.183.

38. Там само.

39. Веденєєв Д.В. Становлення зовнішньополітичної служби України (1917-1920 рр.). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Київ, Інститут української археографії Академії Наук України. – С. 10.

40. Там само. – С. 11.

41. Біографію обох політичних діячів див.: Стрельський Г.В. Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917-1920 рр.). Біографічний довідник. – К., 2000. – С. 22, 23, 26.

42. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т.1. I-D. С. 183.

43. Там само. – С. 203-205.

Владимир Потульницький

Підготовка гетманом Павлом Скоропадським в 1926-1931 гг. почвы для завязывания политических отношений с королевством Великобритания

Анализируя источники, автор устанавливает хронологические рамки (1926-1931) процесса подготовки гетманом Павлом Скоропадским фундамента для завязывания взаимных украинско-британских политических отношений. Выход гетмана на Британию был одобрен и немецкой стороной, представители которой – генерал-лейтенант Гренер, военный министр Геслер и подполковник Шпеер немало способствовали налаживанию этих взаимоотношений. В контексте подготовки сторонами была определена и фигура будущего посланника гетмана в Великобританию, на которого впоследствии была возложена миссия придания украинско-британским отношениям постоянного и конструктивного характера. Этим представителем стал Владимир Коростовец, который в период с 1926 по 1928 годы специально готовился в Германии к роли посланника гетмана в Британию, а в 1930-1931 годах был отправлен лично гетманом в Англию для развертывания своей работы непосредственно на месте.

Ключевые слова: Павел Скоропадский, Владимир Коростовец, украинско-британские политические отношения.

Volodymyr Potul'nyts'kyj

The Preparation by Hetman Pavlo Skoropads'kyj in 1926-1931 the Base for the Establishing the Political Relations with the Kingdom of Great Britain.

The preparation to establish the political relations with British military and political circles was made by exile Hetman Pavlo Skoropads'kyj in 1926-1931. The general picture of the process of preparation is to be found in the personal diary of Hetman, written in 1919-1945. To the process of preparation were involved some members of the German political and military elite, namely general-lieutenant Grener; the minister of military affairs Gesler and lieutenant-colonel Speer. In the framework of preparation was indicated the candidate for the future representation of Hetman in Great Britain – Volodymyr Korostovet's. In 1930-1931 Hetman twice sent Korostovet's to Great Britain to gather the information about the attitude of leading British circles to Ukrainian question and to prepare the foundation for the mutual Ukrainian-British political relations in future.

Key words: Pavlo Skoropads'kyj, Volodymyr Korostovet's, Ukrainian-British political relations.

